

УДК 378.126

DOI 10.18372/2786-5487.1.16631

Касьян Сергій Петрович

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри відкритих освітніх систем

та інформаційно-комунікаційних технологій

Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»,

м. Київ, Україна

ВІДКРИТА ОСВІТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: СУТНІСТЬ ТА ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

***Анотація.** Стаття присвячена розвитку відкритої освіти в Україні та світі. Проаналізовано поняття «Відкрита освіта» та автором запропоновано його бачення сутності та змісту цього поняття, про справді актуальні проблеми та ідеї відкритої освіти, що вже набув великого поширення і впливу та, цілком можливо, визначатиме розвиток всієї системи освіти, культури викладання і навчання на десятки кроків вперед.*

***Ключові слова:** відкрита освіта, інформаційно-комунікаційні технології, освітні моделі, дистанційне навчання, вільний обмін.*

***Annotation.** The article is devoted to the development of open education in Ukraine and the world. The concept of "Open Education" is analyzed and the author offers his vision of the essence and content of this concept, the really relevant problems and ideas of open education, which has become widespread and influential and may determine the development of education, culture of teaching and learning dozens steps forward.*

***Key words:** open education, information and communication technologies, educational models, distance learning, free exchange.*

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, створив умови для початку четвертої промислової революції, яка отримала назву «Інформаційної»,

спричинив зміни в усіх сферах діяльності людини, у тому числі і в освіті. Ці зміни дедалі більше формують умови швидкоплинності та складності і водночас у людей виникають можливості більшої взаємодії. У зв'язку з цим створюються умови коли людина має весь час освоювати нові технології, отримувати нові знання для того щоб бути конкурентоздатною. На фоні цього науковці все більше звертають увагу, що в цих умовах для вирішення новітніх соціальних проблем необхідно залучати людей, які вже не просто мають традиційну освіту, а людей які мають можливість постійно навчатися і генерувати нові знання.

Ця новітня освіченість вимагає розуміння різних систем зворотного зв'язку, швидкоплинних процесів, неочікуваних наслідків, притаманних розвитку соціальних систем і т. ін. Крім того, неухильне зростання темпів змін веде до того, що наші знання дедалі швидше потрібно оновлювати, а отже, все більша частина процесу навчання виходить за межі традиційних закладів освіти.

В умовах що складаються необхідно визначитися чи можливо сьогодні застосовувати сучасні методи викладання і навчання, чи вони є достатніми для того, щоб підготувати людину майбутнього.

Щоб вирішити ці проблеми, нам потрібно знайти способи переосмислення освітніх моделей і разом з тим стимулювати розвиток освітнього процесу поза традиційними закладами освіти. Можливо, буде знайдено потужні засоби, які зітруть межу між традиційними і новими моделями навчання, але водночас і традиційні, і нові моделі посилюватимуть соціальну роль знання і навчання. Звичайно, нам слід звернутися до основ – удосконалювати найефективніші методи навчання, викладання і наставництва, проте, водночас, слід зважати і на неформальне навчання, яке відіграватиме дедалі більшу роль у суспільстві.

У цьому питанні особливу роль відіграють цифрові технології які мають потенціал щодо удосконалення освітнього процесу та створення освітнього середовища. Базою для розвитку цифрових технологій в освіті перш за все є інтернет, який створює глобальну «платформу», що величезною мірою

розширює доступ до усіх ресурсів, зокрема і до традиційних, і нових навчальних матеріалів. Інтернет також сприяє розвитку нової культури обміну, яка майже без обмежень допускає до використання накопичених знань і дає можливість щодо участі у їх формуванні.

У цьому контексті, постає питання культури вільного обміну та культури спільної участі. Однак культура вільного доступу, обміну і участі обов'язково передбачає певний зміст (контент).

Початок поширенню принципів вільного доступу до освітнього контенту, ще у 2001 році започаткував Массачусетський інститут технологій, який вперше надав вільний доступ до всіх своїх навчальних матеріалів. Це і стало стартом нового руху в освіті з назвою «відкрита освіта».

З того часу багато, що змінилося, різні дослідники на різних континентах та країнах по різному оцінювали можливості відкритої освіти і давали різні тлумачення їй.

Наприклад, у нас поки що саме поняття «відкрита освіта» тлумачиться часом надто спрощено та вузько.

На переконання дослідників поняття відкриття пропонується дуже широко і стосується воно усіх аспектів навчання і викладання. Йдеться про відкриття усіх сторін і елементів освітнього процесу, зняття «завіси незнання» не тільки з того, чого навчає студентів конкретний викладач, а й відкриття для викладачів знання (у реальному часі) про те, як і чого навчають своїх студентів колеги у сусідній аудиторії і на іншому континенті, для батьків – чим відрізняються навчальні програми і методи викладання і різних закладах освіти, для суспільства – якою є об'єктивна якість освіти у різних університетах і інститутах, для роботодавців – що саме і як робив та чого справді навчився випускник університету – кандидат на певну вакансію – протягом студентських років.

З огляду на це широке і багатостороннє розуміння відкритої освіти, напевно, корисним буде зробити кілька застережень стосовно того, чим *не є* відкрита освіта з моєї точки зору, точніше – до чого вона не зводиться і чим не

обмежується. Актуальність кількох таких застережень зумовлена ще й тим, що багато авторів і джерел часто виявляють схильність зводити поняття відкритої освіти і пов'язаний з ним процес лише до певних його сторін, випускаючи з уваги його комплексний характер та іноді навіть плутаючи мету із засобами її досягнення.

Відкрита освіта, за концепцією західних дослідників – провідних фахівців у цій галузі, не дорівнює відкритому доступу і не зводиться виключно до відкритого доступу до освітніх матеріалів. Відкритий доступ до широкого спектру таких матеріалів є важливою передумовою розвитку відкритої освіти, однак «відкриття» освіти не обмежується наданням усім охочим вільного доступу. Сучасна освітня практика потребує інструментів не тільки публікації і зберігання навчальних матеріалів, а й розвинутого комплексу засобів колективної роботи з цими матеріалами за чітко визначеними критеріями в рамках освітніх систем як в самих установах, так і поза ними. Можна сказати, що коли у науковій діяльності забезпечення відкритого доступу до проміжних і остаточних результатів дослідження є у багатьох випадках досягненням кінцевої мети, то в освіті із забезпечення доступу все тільки починається. Тут необхідно ще й надати користувачам можливість колективно працювати з матеріалами, модифікуючи їх та пристосовуючи до потреб власної викладацької чи навчальної роботи. Більше того, часом поняття «відкритий доступ» і «відкрита освіта» можуть не збігатися, – наприклад, у ситуації розгортання системи вільного доступу і обміну навчальними матеріалами між викладачами в межах окремого університету, яка не передбачає надання доступу до цих матеріалів усім охочим.

Відкрита освіта – не дистанційна освіта, хоча, як свідчить навіть коротке знайомство з фаховими публікаціями у країнах колишнього СРСР, дуже часто ці два поняття вживаються як абсолютні синоніми. Так, у деяких публікаціях можна зустріти таке визначення, що відкрита освіта, це «гнучка система здобуття освіти, доступна кожному охочому, без аналізу його освітнього цензу і регламентації періодичності і часу вивчення окремого курсу, програми, яка

розвивається на основі формалізації знань, їх передавання і контролю з використанням інформаційних і педагогічних технологій дистанційного навчання».

Це визначення скоріше всього можна віднести до принципів дистанційної освіти, але у відкритій освіті дистанційна освіта є далеко не найголовнішим аспектом. Технології і системи відкритої освіти справді можуть ефективно використовуватися у дистанційному навчанні, але це не обов'язково так.

Головний об'єкт застосування ідей, технологій і технічних систем відкритої освіти – це освітні установи і освітній процес у них самих та забезпечення різноманітних горизонтальних зв'язків (передусім – у сенсі створення умов для плідної співпраці) між викладачами з одного закладу освіти чи різних закладів освіти, а не дистанційна освіта у розумінні традиційного заочного навчання, модернізованого новими технологіями.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на той аспект, що, відкрита освіта є тим інструментом, який може забезпечити реалізацію положень Закону «Про освіту» щодо безперервної освіти протягом усього життя людини. Тут, звичайно можливості дистанційної форми навчання у поєднанні з основними принципами відкритої освіти обіцяють надати потужний імпульс для забезпечення завдань з реалізації концепції безперервної освіти.

Ну, і звичайно я не можу промовчати і з того приводу, що дехто із кола вітчизняних педагогів сьогодні бачать відкриту освіту, як якусь альтернативу традиційній освіті. У деяких публікація та за дискусійними столами ми можемо часто почути думку, що для того щоб освіті змінитися в умовах інформаційної революції, необхідно педагогам просто впроваджувати у свою діяльність інформаційно-комунікаційних технології, які уже апріорі дадуть позитивні результати у зміні методик навчання. Я з таким твердженням не можу погодитися! На мою думку, мета використання інформаційно-комунікаційних технологій у відкритій освіті підвищити ефективність і якість освітнього процесу у традиційній освіті, надати певний поштовх до нових можливостей, але це не є «альтернативою» традиційній освіті.

Відкрита освіта з усіма її технічними і організаційними новаціями має звичайну традиційну мету: передавати накопичені і отримувати нові знання в рамках традиційних освітніх систем, що склалися століттями – університети, школи, об'єднання колег-викладачів і навіть студентів.

Відкрита освіта зараз просто дає традиційній освітній діяльності нові, потенційно надзвичайно потужні засоби, інструменти і прийоми їх використання; цей позитивний потенціал у деяких аспектах реалізується вже зараз, інші його елементи для отримання адекватних сподіванням результатів потребують тривалого розвитку і відповідної творчої роботи.

Тут би я підкреслив, що відкрита освіта це не тільки технологій (хоч вони справді є дуже важливими), а в першу чергу відкрита освіта це педагогіка освітнього процесу. А от інформаційні технології зробили те, що у недалекому минулому було практично неможливо, а саме у реальному часі практичний обмін педагогічним досвідом викладачів, колективна співпраця і впровадження найкращих практик без необхідності суворої уніфікації і, зрештою, нівелювання індивідуальності, які гублять освіту.

У зв'язку з цим слід також відзначити, що відкрита освіта робить доступними не тільки курси, а й цілісні комплекси (одна з найпоширеніших назв таких комплексів – «відкриті портфоліо») навчальних матеріалів, що дає змогу познайомитися не просто зі змістом того чи іншого курсу певного викладача (і критично-аналітичним оцінюванням його роботи колегами), а і з ефективністю такого курсу, оскільки до відкритого портфоліо входять і практичні результати роботи студентів та результати їх навчання. Крім того, очевидно, що такі відкриті портфоліо можуть використовуватися і вже використовуються як набагато кращий за традиційний, набагато об'єктивніший і повніший звіт про успішність і досягнення студента при прийомі на роботу чи вступі до аспірантури.

Отже термін «відкрита освіта» можна інтерпретувати по різному. Я би зробив наголос на колективній освіті, тобто ключовим принципом відкритої освіти є те, що *освіту можна покращити за рахунок зростання доступності*

освітніх ресурсів і засобів та використання колективного теоретичного і практичного розуму освітньої спільноти.

Якщо зупинитися на ознаках, що вказують на використання закладом освіти принципів відкритої освіти, то у першу чергу це розміщення навчальних матеріалів розміщуються в інтернеті для вільного доступу усім бажаючим.

Зараз по всьому світу сотні закладів освіти вступають до консорціумів і альянсів у тому числі і міжнародних, що мають на меті розвиток і обмін відкритими освітніми технологіями, ресурсами та репозиторіями, створення нових моделей співпраці для розроблення і поширення освітніх ресурсів. Крім того, деякі з цих груп вже намагаються спільно розробляти, поширювати і удосконалювати навчальні матеріали у різних дисциплінах.

Але, нажаль, в Україні таких закладів освіти, які використовують принципи відкритої освіти немає.

Наприклад, у нас уже досить давно функціонує Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», але окрім назви його діяльність і близько не відповідає принципам відкритої освіти.

Ще один заклад освіти: Український відкритий університет післядипломної освіти, який створений не так давно на базі Всеукраїнської громадської організації «Консорціум закладів післядипломної освіти», на працює на засадах взаємодії формальної, неформальної та інформальної освіти і використовує винятково дистанційну форму навчання.

Відкритий Університет Реформ, за інформацію із сайту цього університету, – це освітній проєкт для молоді, яка прагне дізнатися більше про реформи та долучитися до їх втілення. Але прийом на навчання в цей університет здійснюється через конкурс, що також не відповідає принципам відкритості.

Відкритий університет для дорослих започаткований благодійним фондом «Суспільні ресурси та ініціативи» в рамках міні-проєкту «Освіта заради змін» на базі Чернівецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Івасюка. Інформації про його діяльність майже немає, тому, звичайно він також не може відповідати принципам відкритості освіти.

Відкритий університет «Наука – освіті» за інформацією із сайту цього університету, функціонує як відкрита платформи для висвітлення актуальних проблем науки для розвитку освіти та обміну думками, науково-аналітичними, навчально-методичними та іншими матеріалами, що можуть бути корисними для формування сучасного економічного світогляду, але більше ніякий даних про його діяльності немає.

Отже підсумовуючи сказане хочу зазначити, що відкрита освіта має величезний потенціал для реалізації концепції безперервності освіти протягом життя людини. Нажаль закладів освіти, які би реалізували принципи відкритості освіти в Україні поки, що відсутні.

Список використаних джерел

1. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / В.В. Олійник // ДЗВО "Університет менеджменту освіти". – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2017/%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%99%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf.
2. Олійник В.В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях: наук.-метод. посіб. / В.В.Олійник; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. — Київ : А.С.К., 2013. — 312 с.
3. Олійник В.В. Чи потрібен післядипломній педагогічній освіті Відкритий університет європейського типу? / В.В. Олійник, В.О. Гравіт // Післядипломна освіта в Україні. — 2015. — № 1(36). — С. 3–7.
4. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В.Ю. Биков – К. : Атіка, 2009. – 684 с
5. Відкрита освіта [Електронний ресурс] // Наука. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/vidkryta_osvita_2009.pdf.

6. Відкрита освіта від теорії до практики [Електронний ресурс] // ДЗВО "Університет менеджменту освіти". – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://lib.iitta.gov.ua/705566/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D1%96%D1%81%D0%B8%20%D0%B5_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_25-27_11%20%281%29.pdf.
7. Москаленко Н. Відкрита та безперервна освіта [Електронний ресурс] / Н. Москаленко. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://ru.osvita.ua/school/method/1937/>.
8. Ярошенко А.О. Розвиток освіти як «відкритої системи» в умовах інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / А.О. Ярошенко // Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: https://novyn.kpi.ua/2007-3-1/13_Yaroshenko.pdf.
9. Ійос Т. Відкрита освіта Колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / Т. Ійос, М. Віджай Кумар, А. Іщенко. – Київ, 2009. – 273 с.